

L.İ.ƏSGƏROV

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

e-mail: lachinaskerov@gmail.com

:<https://orcid.org/0009-0001-7300-370X>

F.A.DADAŞOV

e-mail: faildadasov@icloud.com

:<https://orcid.org/0009-0008-8527-3273>

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

(Bakı şəh., Ü.Hacıbəyov küç., 68)

10.62021/0026-0028.2024.4.250

SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD OLAN ŞAGİRDŁƏRİN İNKİŞAFINDA FİZİKİ TƏRBİYƏNİN TƏŞKİLİ

Xülasə. Bu məqalədə sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün fiziki tərbiyə proqramlarının əhəmiyyətindən və tətbiq olunan metodlardan bəhs edilir. Xüsusi ehtiyacı olan uşaqların fiziki, psixoloji və sosial inkişafını dəstəkləyən bu proqramların effektivliyi, adaptiv təlim metodları və uyğunlaşdırılmış idman avadanlıqları ilə artırıla bilər. Məqalədə, həmçinin fiziki tərbiyə müəllimlərinin peşəkar hazırlığının və inklüziv təhsil yanaşmalarının vacibliyi vurğulanır.

Açar sözlər: Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar, fiziki tərbiyə, inklüziv təhsil, adaptiv fiziki tərbiyə, motor bacarıqları, sosial inkişaf, psixoloji inkişaf, təlim metodları

Giriş. Sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün fiziki tərbiyə yalnız fiziki inkişafı deyil, həm də psixoloji və sosial inkişafı dəstəkləyən bir sahə olaraq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə uşaqların təhsili zamanı qarşıya çıxan çətinliklər, onların digər uşaqlarla bərabər təhsil və inkişaf imkanlarına sahib olmalarını təmin etmək üçün fiziki tərbiyənin əhəmiyyəti artır. Fiziki fəaliyyətin sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların psixoloji və sosial inkişafına böyük təsir bağışlayır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar barədə açıq şəkildə danışmağa yalnız son dövrlərdə başlanılmışdır. Əvvəlki dövrlərdə onların fiziki tərbiyəsinin xüsusi xüsusiyyətlərə malik olmadığı və xüsusi metodikalara ehtiyac duymadığı nəzərdə tutulurdu. Lakin son beş ildə bu məsələyə yanaşma əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş və psixoloqlar, nevroloqlar və digər mütəxəssislər tərəfindən sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların adaptasiyası, təhsili və sosiallaşması ilə bağlı müvafiq proqramlar hazırlanmağa başlanmışdır. Eyni zamanda, xüsusi mərkəzlər inkişaf edərək, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların məktəbi başa vurmasına və orta ixtisas və ali təhsil müəssisələrində təhsilini davam etdirməsinə dəstək verilməsi təmin olunmuşdur.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların təhsil və idman fəaliyyətləri üçün xüsusi şəraitə ehtiyacı vardır. Bu ehtiyaclar, uşaqların yaşlarına, xəstəliyin növünə və inkişaf mərhələsinə görə fərqlənir. Bu uşaqlarda tez-tez müşahidə olunan hallara aşağıdakılar daxildir: zəifləmiş immunitet sistemi, gerçəklik qavrayışının zəifliyi, aşağı iş qabiliyyəti və diqqət toplamaqda çətinliklər, həmçinin hərəkətlərin qismən və ya tamamilə pozulması. Bu hallar həm fizioloji, həm də psixoloji amillərlə əlaqəli olaraq meydana çıxır. Nəticədə, bu uşaqların fiziki tərbiyə fəaliyyəti zamanı narahatlıqları minimuma endirmək və onların rahatlığını təmin etmək üçün fərdi yanaşmaların tətbiq edilməsi vacibdir.

Fiziki tərbiyə proqramları sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlərə müxtəlif cəhətlərdən fayda təmin edir. Bu faydalar yalnız fiziki inkişaf ilə məhdudlaşmır, həm də şagirdlərin psixoloji və sosial vəziyyətlərinə müsbət təsir edir. Fiziki tərbiyə, bilik, bacarıq və vərdişləri inkişaf etdirmək, fiziki sağlamlığı möhkəmləndirmək və ümumi fəaliyyət səviyyəsini artırmaq məqsədini güdür. Fiziki fəaliyyətlər, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların fiziki inkişafını sürətləndirir, bu da onların gündəlik həyatında daha müstəqil olmalarına kömək edir [1, s. 45].

Fiziki tərbiyənin psixoloji təsirləri olduqca əhəmiyyətlidir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların özünə inamını artırmaq və onlara qarşı müsbət təcrübə qazandırmaq məqsədilə fiziki fəaliyyətlərə daxil olmaları vacibdir. Fiziki fəaliyyətin şagirdlərin psixoloji vəziyyətini yaxşılaşdırır və onları müsbət emosional inkişaf yolunda irəliləməyə yardım edir. Bu, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarda özünə inamın artmasına və daha müsbət emosional vəziyyətə səbəb olur [3, s. 68-80].

Fiziki tərbiyə, sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlərə sosial bacarıqlar qazandıran və cəmiyyətə inteqrasiya olmağa kömək edən bir sistemdir. Belə şagirdlər, komanda şəklində fəaliyyət göstərərək, əməkdaşlıq, özünü idarəetmə, kommunikasiya və empati bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Fiziki tərbiyə proqramları sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün müxtəlif təlim metodları ilə tətbiq edilir. Bu metodlar şagirdin fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq hazırlanmalı və onların inkişafını dəstəkləməlidir. Sherrill tərəfindən təqdim edilən “adaptiv fiziki tərbiyə” yanaşması, şagirdlərin ehtiyaclarına uyğun təlimlər keçirməyə imkan verir. Bu yanaşma, şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq təlimləri daha əlverişli və uyğun hala gətirir [6, s. 113].

Fiziki tərbiyə dərslərini hazırlayarkən, müxtəlif fəaliyyətlər və təlimlər şagirdin ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmalıdır. Həmçinin müəllimlər təlimləri şagirdin motor bacarıqları, sosial ehtiyacları və psixoloji vəziyyəti nəzərə alaraq təşkil etməlidir.

Adaptiv fiziki tərbiyə dərsləri keçirmək üçün məktəblərdə müvafiq təchizat və şəraitin yaradılması vacibdir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün uyğunlaşdırılmış idman avadanlıqları onların fəaliyyətlərinə uyğunlaşdırılmalıdır [5, s. 90].

Sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün fiziki tərbiyə proqramlarının təşkilində bir sıra çətinliklər mövcuddur. Fiziki tərbiyə müəllimlərinin xüsusi təlimlərə və sertifikatlaşdırılmağa ehtiyacı vardır. Onlar yalnız fiziki tərbiyə üzrə deyil, həm də xüsusi ehtiyacı olan uşaqlarla işləmək üçün uyğun metodları bilməlidirlər. Müəllimlər bu sahədə ixtisaslaşmalıdırlar və xüsusi təlimlər almalıdırlar [4, s. 105]. Belə uşaqlar üçün fiziki tərbiyə proqramlarının hazırlanmasında bir sıra xüsusi xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır:

Fərdi yanaşma: Hər uşağın xüsusi ehtiyacları olduğu üçün fiziki tərbiyə proqramları şəxsən uyğunlaşdırılmalıdır. Uşaqların fiziki və psixoloji vəziyyəti, xəstəliyin növü və inkişaf mərhələləri nəzərə alınaraq təlimlər planlanmalıdır.

İnklüziv təhsil yanaşması: Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların sosiallaşması və məktəb həyatına tam inteqrasiyası çox önəmlidir. Bu onların həm fiziki, həm də sosial bacarıqlarının inkişafına töhfə verir. İnklyuziya modeli, onlara digər uşaqlarla birgə fəaliyyət göstərmək, sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmək və cəmiyyətdəki mövqelərini gücləndirmək imkanı yaradır.

Hərəkət və koordinasiya problemləri: Bu uşaqlarda tez-tez motor bacarıqları, balans və koordinasiya ilə bağlı çətinliklər müşahidə olunur. Bu səbəbdən fiziki tərbiyə proqramları onlara uyğunlaşdırılmalı və hərəkətləri dəstəkləyən xüsusi texnikalar istifadə edilməlidir. Bu həm də onların gündəlik həyatda müstəqillik əldə etmələrinə kömək edir.

Psixoloji dəstək: Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların psixoloji vəziyyətləri də fiziki tərbiyə proqramlarının hazırlanmasında nəzərə alınmalıdır. Həmin uşaqlar tez-tez özünə inamsızlıq, sosial narahatlıq və stresslə qarşılaşa bilərlər. Buna görə də, fiziki tərbiyə fəaliyyətləri həm də psixoloji dəstək və motivasiya verən mühit yaratmalıdır.

Təhlükəsizlik və komfort: Fiziki tərbiyə zamanı təhlükəsizlik çox vacibdir. Bu uşaqların fiziki tərbiyə fəaliyyəti zamanı mümkün zədələnmələrin qarşısını almaq üçün xüsusi ehtiyat tədbirləri görülməli və hərəkətlər daha yavaş və diqqətlə idarə olunmalıdır.

Təlim metodlarının fərdiləşdirilməsi: Uşaqların fiziki vəziyyətlərinə görə uyğun təlim metodlarının seçilməsi lazımdır. Bu hər bir uşağa uyğun fərdi proqramların hazırlanması və tətbiq edilməsi deməkdir. Məsələn, hərəkətləri tam yerinə yetirə bilməyən uşaqlar üçün sadə hərəkətlər və xüsusi avadanlıqlar istifadə edilə bilər.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün uyğun fiziki təhsil mühiti və idman avadanlıqları çox vaxt məhdud olur. Məktəblərdə fiziki təhsil infrastrukturalarının bərpa edilməlidir və sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün uyğunlaşdırılmalıdır [2 s. 76].

Bəzi məktəblərdə sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün bütöv və inklüziv təhsil proqramları mövcud deyil. Bu vəziyyət fiziki tərbiyə dərslərinin keçirilməsində problemlər yaradır. Bütün məktəblərdə inklüziv təhsil yanaşmasının tətbiq olunması, sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün daha yaxşı təhsil mühiti yaradacaqdır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün fiziki tərbiyə proqramları, onların fiziki, psixoloji və sosial inkişafını dəstəkləyir. Bu proqramların effektivliyi, xüsusi təlim metodlarının, uyğun təchizatın və ixtisaslaşmış müəllimlərin tətbiqi ilə artırıla bilər. Gələcəkdə bu sahədəki tədqiqatların artırılması, məktəblərdə daha geniş inklüziv proqramların tətbiq edilməsi və xüsusi ehtiyacı olan uşaqların fiziki tərbiyə dərslərində daha çox iştirak etməsi məqsədilə təkliflər irəli sürülməlidir.

Elmi işin nəticəsi: Bu işin elmi nəticəsi, sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün fiziki tərbiyə proqramlarının əhəmiyyətini və bu proqramların onların fiziki, psixoloji və sosial inkişafına müsbət təsirini ortaya qoymuşdur. Məqalədə göstərilir ki, adaptiv fiziki tərbiyə proqramlarının tətbiqi, sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlərin motor bacarıqlarını inkişaf etdirmək, özünə inamlarını artırmaq, sosial inteqrasiyalarını dəstəkləmək və psixoloji vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq baxımından müsbət nəticələr doğurur.

Elmi işin yeniliyi: Bu işin elmi yeniliyi, sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün fiziki tərbiyə proqramlarının əhəmiyyətini, effektiv metodlarını və qarşılaşılan çətinlikləri dərinlən araşdıraraq, mövcud tədqiqatlara yeni bir baxış gətirməsidir. Ən mühüm yenilik, fiziki tərbiyə proqramlarının şagirdlərin fiziki, psixoloji və sosial inkişafına inteqrasiya olunmuş təsirini göstərən ilk tədqiqatlardan biri olmasıdır. Bu məqalə, həmçinin inklüziv təhsil yanaşmasının tətbiqi, müəllimlərin peşəkar hazırlığının artırılması və uyğunlaşdırılmış idman avadanlıqlarının istifadəsinin təhsil sahəsindəki tətbiqi əhəmiyyətini vurğulayan yenilikçi tövsiyələr təqdim edir.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti: Bu işin tətbiqi əhəmiyyəti, fiziki tərbiyə proqramlarının sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlər üçün daha effektiv və əlçatan olmasına yönəldilmişdir. Təklif olunan metodlar və yanaşmalar məktəblərdə inklüziv təhsil yanaşmasının tətbiqi, müəllimlərin xüsusi təlimlərə cəlb edilməsi, fiziki tərbiyə proqramlarının təkmilləşdirilməsi və uyğunlaşdırılmış avadanlıqların istifadəsi ilə bağlı konkret tövsiyələr verir. Bu yanaşmalar həm də təhsil müəssisələrinin fiziki tərbiyə dərslərini daha effektiv və hər bir şagirdin ehtiyaclarına uyğun hala gətirə bilər.

Ədəbiyyat

1. Abdullayeva, A. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şagirdlərdə motor bacarıqlarının inkişafı / A.Abdullayeva. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, – 2018. – s. 45.
2. Əhmədova, T. Xüsusi təhsil proqramlarının inkişafı və idman avadanlıqları / T.Əhmədova, – Bakı: Şərq-Qərb, – 2017. – s. 76.
3. Daly, D., & Kinsella, W. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar üçün fiziki tərbiyənin psixos sosial faydaları // Disability and Rehabilitation, – 2011. 33(1), – s. 68-80.

4. Hüseynov, R. Fiziki tərbiyə müəllimlərinin peşəkar hazırlığı və inklüziv təhsildə rolu / R.Hüseynov. – Bakı: Elm və Təhsil, – 2015.– s. 105.
5. Qasımova, N. Sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlərə adaptiv fiziki tərbiyə proqramlarının effektivliyi / N.Qasımova. – Bakı: Pedaqoji Universitet, – 2016. – s. 90.
6. Sherrill, C. Adapted physical activity, recreation, and sport: Crossdisciplinary and lifespan/ C.Sherrill, – New York: McGraw-Hill, – 2004. – p. 113.

L.I.Asgarov, F.A.Dadashov

Organization of Physical Education in the Development of Students with Disabilities

Summary

This article investigates the importance of physical education programs for students with disabilities and their impact on students' physical, psychological, and social development. Physical education not only fosters physical development but also enhances students' self-confidence, social skills, and emotional well-being. The article highlights the importance of professional teacher preparation, adapted equipment, and inclusive education approaches in improving the effectiveness of physical education programs. These approaches ensure that physical education lessons are more accessible and beneficial for students with disabilities.

Key words: *students with disabilities, physical education, inclusive education, adapted physical education, motor skills, social development, psychological development, teaching methods*

...Л.И.Аскеро, Ф.А.Дадашов

Организация физического воспитания в развитии учащихся с ограниченными возможностями здоровья

Резюме

Данная статья исследует важность программ физического воспитания для учащихся с ограниченными возможностями здоровья и их влияние на физическое, психологическое и социальное развитие студентов. Физическое воспитание способствует не только физическому развитию, но и повышению уверенности в себе, развитию социальных навыков и эмоционального благополучия учащихся. В статье подчеркивается важность профессиональной подготовки преподавателей, использования адаптированного оборудования и внедрения инклюзивного подхода в образовании для повышения эффективности программ физического воспитания. Эти подходы обеспечивают доступность и пользу уроков физического воспитания для учащихся с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: *учащиеся с ограниченными возможностями здоровья, физическое воспитание, инклюзивное образование, адаптированное физическое воспитание, моторные навыки, социальное развитие, психологическое развитие, методы обучения*

Рəуғи: p.ü.f.d, dos. B.S.Quliyev

Redaksiyaya daxil olub: 07.11.2024